

hesse
STOPA ZE SNU

HERMANN HESSE **STOPA ZE SNU**

hermann
hesse

STOPA ZE SNU

Nové povídky a pohádky

ARGO 2017

© Argo, 2017

Traumfährte

© 1945 by Hermann Hesse

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp Verlag Berlin.

Translation © Vladimír Tomeš, 2000

Graphic design © Luboš Drtina, 2017

ISBN 978-80-257-2186-5 (váz.)

ISBN 978-80-257-3301-1 (e-kniha)

STOPA ZE SNU

črta

Byl jeden muž, který vykonával málo vážené zaměstnání spisovatele pro zábavu, ale patřil nicméně k tomu menšímu počtu literátů, kteří berou své povolání pokud možno vážně a kterým několik nadšenců projevuje stejnou poctu, jakou za dřívějších dob, kdy ještě existovalo básnictví a žili básníci, bývalo zvykem projevovat skutečným básníkům. Tento literát psal všemožné pěkné věcičky, psal romány, povídky i básně, a snažil se přitom, jak mohl, dělat svou věc dobře. Zřídka se mu ale poštěstilo, aby svou ctižádost uspokojil, neboť i když se měl za skromného, chyboval v tom, že se nesrovnával se svými kolegy a současníky, ostatními spisovateli pro zábavu, ale měl tu drzost poměřovat se s básníky minulých dob — tedy s těmi, kteří se už po generace osvědčili. A tu musel ke svému smutku vždy znovu konstatovat, že i nejlepší a nejpodařenější stránka, kterou kdy napsal, má daleko k nejmizernější stránce nebo verši každého opravdového básníka. A tak byl čím dál nespokojenější a přišel o všechnu radost z práce, a když tu a tam ještě nějakou maličkost napsal, učinil to jen proto, aby ventiloval a vyjádřil svou nespokojenost a vnitřní vyprahlost formou hořkých kritik na svou dobu a na sebe sama, čímž se samozřejmě nic nezlepšilo. Někdy se také pokusil vrátit se znovu do začarovaných zahrad pravého básnictví a kořil se kráse pěknými slovními výtvary, kterými stavěl pečlivé pomníky přírodě, ženám, přátelství, a tyto

básnické výtvořy měly v sobě vskutku určitou hudebnost a podobaly se těm ryzím výtvořům skutečných básníků, které připomínaly asi tak, jako může připomínat obchodníkovi a světákovi letmá zamilovanost nebo dojetí jeho ztracenou duši.

Jednoho dne v čase mezi zimou a jarem seděl tento spisovatel, který by rád byl básníkem, a někteří ho za něj dokonce pokládali, opět u svého psacího stolu. Jako obvykle vstal pozdě, teprve k poledni, když byl předtím polovinu noci pročtl. Teď seděl a zíral na papíře na to místo, u kterého včera s psaním skončil. Na tom papíře bylo napsáno leccos chytrého, naneseno ohebnou a kultivovanou řečí, jemné nápady, umná líčení, z těch řádek a stránek vzlétala mnohá pěkná prskavka a rachejtle, byl v nich náznak lecjakého křehkého pocitu — přesto byl ale pisatel zklamán tím, co na papíře četl, rozčarováný seděl nad tím, co včera večer začal s jistou radostí a nadšením, co včera večer vypadalo celou hodinu jako básnický výtvoř, a co se přes noc přece zas proměnilo právě jen v literaturu, v odporný popsáný papír, kterého na to bylo vlastně škoda.

Za této plačtivé polední chvíle opět též cítil a uvědomil si, co už cítil a uvědomil si mnohokrát, totiž zvláštní tragikomično své situace, bláznovství svého tajného nároku na pravé básnictví (vždyť pravé básnictví při dnešní skutečnosti neexistovalo a ani existovat nemohlo), a jak je dětinské a hloupé a marné snažit se za pomoci své lásky k starému básnictví, za pomoci hlubokého vzdělání a jemného sluchu pro slova pravých básníků vytvořit něco, co by se pravému básnictví rovnalo nebo

mu aspoň bylo až k záměně podobné (i když přece dobře věděl, že jen vzděláním a nápodobou se nedá vytvořit vůbec nic).

Do jisté míry také věděl a uvědomoval si, že beznadějně snažení a dětinská iluzornost veškeré jeho námahy není v žádném případě něco výjimečného a osobního, nýbrž že každý člověk, i ten zdánlivě normální, i ten zdánlivě šťastný a úspěšný, v sobě hýčká stejné bláznovství a beznadějný sebeklam, že se totiž každý člověk ustavičně a nepřetržitě pachtí za něčím nemožným, že i ten nejméně vzhledný v sobě nese ideál Adonise, ten nejhoupější ideál mudrce, nejchudší by chtěl být Kroisem. Ano, do jisté míry věděl, že i s oním vysoce ceněným ideálem „pravého básnictví“ to není jen tak, že Goethe vzhlížel k Homérovi nebo k Shakespearovi jako k něčemu nedostižnému stejně beznadějně, jako vzhlíží dnešní literát třeba právě ke Goethovi, a že pojem „básník“ je vznešenou abstrakcí, že i Homér a Shakespeare byli pouhými literáty, nadanými specialisty, jimž se podařilo dát svým dílům zdání čehosi nadosobního a věčného. Do jisté míry tohle všechno věděl, jako jsou tyto samozřejmé a děsivé věci s to vědět chytří a myšlení navyklí lidé. Věděl nebo tušil, že i část jeho vlastních pokusů by v pozdějších dobách snad mohla působit dojmem „pravého básnictví“, že pozdější literáti budou možná s touhou vzhlízet k němu a jeho době jako k nějakému Zlatému věku, kdy ještě existovali opravdoví básníci, opravdové city, opravdoví lidé, opravdová příroda a opravdový duch. Jak mu bylo známo, dával i blahobytný měšťák z doby *biedermeieru* a tlustý občan nějakého středověkého městečka

stejně kriticky a stejně sentimentálně do protikladu svou vlastní rafinovanou, pokřivenou dobu k nevinnému, naivnímu, blaženému Včera a díval se na své dědy a jejich způsob života se stejnou směsí závisti a soucitu, s jakou je dnešní člověk nakloněn dívat se na blaženou dobu před vynálezem parního stroje.

Všechny tyto myšlenky byly literátovi běžné, všechny tyto pravdy dobře znal. Věděl, že stejná hra, stejně náruživé, vznešené usilování o něco platného, věčného, samo o sobě hodnotného, které ho žene k popisování listů papíru, žene i všechny ostatní: generála, ministra, poslance, elegantní dámu, kupeckého učně. Všichni lidé se snaží, ať je to moudré nebo hloupé, nějakým způsobem překročit sama sebe a hranici možného, podníceni tajnými představami, oslnění vzory, lákáni ideály. Není poručíka, který by v sobě nenosil myšlenku na Napoleona — a není Napoleona, který by někdy v sobě neviděl opici, své úspěchy neměl za planou hru, své cíle za iluze. Není nikoho, kdo by spolu netančil tento tanec. A není také nikoho, kdo by někdy v nějaké trhlině svého vědomí tenhle klam netušil. Jistě, byli ti dokonalí, byli lidští bohové, byl nějaký Buddha, byl nějaký Ježíš a byl nějaký Sokrates. Ale i ti byli dokonalí a proniknutí vševědoucností jen v jednom jediném okamžiku, v okamžiku svého umírání. Jejich umírání nebylo ničím jiným, než že byli naposled proniknutí věděním; naposled, konečně se se zdarem odevzdali. A je možné, že každá smrt měla tento význam, je možné, že každý umírající dosáhl dokonalosti, když odložil omyl veškerého snažení, odevzdal se, nechtěl být ničím víc.

Tento způsob myšlení, jakkoli je málo složitý, velice člověka brzdí v tom, aby se snažil, konal, aby dál hrál svou hru. A tak ani práce snaživého básníka v tuto hodinu nešla kupředu. Nebylo slova, které by si zasluhovalo, aby bylo zapsáno, nebylo myšlenky, jejíž sdělení by bylo opravdu nutné. Ne, bylo škoda papíru, bylo lepší ho nechat nepopsaný.

S tímto pocitem odložil literát pero a zastrčil archy papíru do zásuvky; mít při ruce oheň, hodil by je tam. Ta situace pro něj nebyla nová, bylo to už často ochutnané, téměř zkrocené a do kouta zahnané zoufalství. Umyl si ruce, nasadil si klobouk, oblékl plášť a vyšel ven. Změnit místo bylo jedním z dávno osvědčených pomocných prostředků, věděl, že nebylo dobré zůstat za takové nálady dlouho v jednom prostoru se všemi těmi popsány i nepopsány papíry. Bylo lepší vyjít ven, cítit vzduch a cvičit si zrak ve hře obrazů na ulici. Mohlo se stát, že ho potkají krásné ženy nebo že narazí na nějakého přítele, že ho přivede na jiné myšlenky horda školních dětí nebo nějaká šprýmovná hračička za výlohou, mohlo se stát, že ho na jednom rohu přejede auto nějakého mocipána, nějakého novinového magnáta nebo bohatého pekaře; samé možnosti změny situace, vytvoření nových poměrů.

Pomalů se loudal předjarním vzduchem, pozoroval, jak z malých, smutných trávníčků nájemních domů vykukují trsy sněženek, vdechoval vlhký, vlažný březnový vzduch, který ho svedl, aby zabočil do jednoho parku. Tam si mezi holými stromy sedl na slunci na lavičku, zavřel oči a oddal se v této předčasné jarní slunečné hodině hře smyslů: jak měkce se vzduch dotýkal jeho tváří, jak už slunce vřelo

skrytým žárem, jak pronikavě a úzkostně voněla zem, jak mile a hravě co chvíli přeběhly přes písek cesty dětské střevíčky, jak půvabně a nanejvýš sladce zpíval kdesi v holém keři kos. Z toho všeho se člověk radoval už před tisíci a tisíci lety, bylo proto těžké porozumět, proč by dnes neměl napsat stejně pěknou jarní báseň jako někdo jiný před padesáti nebo sty lety. A přece z toho nebylo nic. Letmá vzpomínka na Uhlandovu Jarní píseň (ovšem s Schubertovou hudbou, jejíž předehra voní tak báječně pronikavě a dráždivě předjařím) stačila, aby dnešnímu básníkovi ukázala co nejnaléhavěji, že ony rozkošné věci byly zbásněny jednou provždy a že nemá smysl chtít ony nevyčerpatelně plné, sladce dýchající výtvary jakkoliv napodobovat.

V tom okamžiku, kdy se mu myšlenky právě chtěly vydat po starých, neplodných stopách, zamžoural úzkou šterbinou zpoza přivřených víček a upozoroval, ne jen očima, světlý van a třpyt, ostrůvky slunečního světla, světelné reflexy, stínové přeryvy, bíle prováté modro na obloze, kmitavý rej pohyblivých světél, jak jej vidí každý, když mžourá proti slunci, teď ale jaksi zdůrazněný, jakýmsi způsobem cenný a jedinečný, díky jakési tajné hodnotě z pouhého vjemu proměněný na zážitek. Co tady mnoha paprsky zazářilo, zaválo, rozplynulo se, vlnilo se a tlouklo křídly, to nebyla pouhá světelná bouře zvenčí, a jejím dějištěm nebylo jen oko, byl to současně život, zevnitř ven se deroucí hnací síla, a dějištěm byla duše, vlastní osud. Tímto způsobem vidí básníci, ti „vidoucí“, tímto úchvatným a zarážejícím způsobem vidí ti, jichž se dotkl Eros. Zmizela myšlenka na Uhlanda a Schuberta

a jarní písňe, pryč byl Uhland, básnění, minulost, vše bylo věčným okamžikem, bylo zážitkem, bylo nejvnitřnější skutečností.

Oddán zázraku, jaký nezažil poprvé, ale o němž si myslel, že dávno lehkomyslně promarnil milost, skrze niž by se mu ho dostalo, vznášel se po nekonečné okamžiky v bezčasí, v souznění duše a světa, cítil, že svým dechem řídí oblaka, cítil, jak se v jeho hrudi otáčí teplé slunce.

Jak tak ale, oddán tomu vzácnému zážitku, mžoural před sebe na zem, všechny clony smyslů maje napůl stažené, neboť si byl vědom, že ten půvabný proud přichází zevnitř — zaznamenal ve své blízkosti na zemi něco, co ho upoutalo. Byla to, jak jen pomalu a pozvolna poznal, nožka dívenky, ještě děcka, vězela v hnědé kožené polobotce a vykračovala si pevně a vesele po písku cesty, s důrazem na podpatek. Ten malý dívčí střevíček, ta hnědá barva kůže, to radostně jaré našlapování malých chodidel, ten kousek punčochy nad něžným kotníčkem, to vše básníkovi něco připomnělo, náhle a důtklivě mu zaplavilo srdce jako vzpomínka na nějaký důležitý zážitek, ale nemohl zachytit tu pravou nit. Dětský střevíček, dětská nožka, dětská punčocha — jak se ho to týká? Kde je k tomu klíč? Kde byl v jeho duši onen zdroj, který by mezi miliony jiných odpověděl právě na tento obraz, zamiloval si ho, přitahoval k sobě, vnímal ho jako milý a důležitý? Na okamžik otevřel oči naplno, spatřil v jediném úderu srdce celou postavu děcka, hezoučkého děcka, ale ihned cítil, že už to není ten obraz, který se

ho dotkl, který byl pro něho důležitý, a bezděčně opět bleskurychle víčka semkl, takže mohl ještě na zlomek okamžiku vidět mizející dětskou nožku. Pak zavřel oči úplně, přemýšlel o nožce, cítil její význam, ale nebyl si ho vědom, trýzněn marným pátráním, oblažený silou tohoto obrazu ve své duši. Kdesi, někdy v minulosti už tento obrázek, tuhle malou nožku v hnědém střevíčku zažil a tento zážitek byl pro něho cenný. Kdy to bylo? Ach, muselo to být velmi dávno, v pradávné době, tak daleko se ten obraz zdál být zasazen, z takové dálky, z tak nepředstavitelné hloubi času k němu vzhlížel, tak hluboko byl ponořený do studnice jeho paměti. Možná ho v sobě nosil ztracený a až do dneška znovu neobjevený už od raného dětství, od té kouzelné doby, na niž jsou všechny vzpomínky tak utopené a bez kontur a je tak těžké je vyvolat, a přece jsou barevnější, vřelejší a plnější než všechny vzpomínky pozdější. Dlouho pokyvoval hlavou, oči měl zavřené, dlouho se probíral vzpomínkami, viděl, jak z nich prokmitává hned ta, hned ona nit, tahle řada, onen řetěz zážitků, ale v žádném se nevyskytovalo dítě, k žádnému nepatřil hnědý dětský střevíček. Ne, nebylo nic k nalezení, bylo beznadějně pokračovat v pátrání.

Jak tak pátral ve vzpomínkách, vedlo se mu jako někomu, kdo nemůže rozeznat to, co leží těsně před ním, protože to má za vzdálené, a dává proto všem tvarům jiný smysl. Ale v tom okamžiku, kdy se vzdal veškerého snažení a právě byl hotov nechat spadnout pod stůl a zapomenout na to, co směšného zažil při svém mžourání, pohnula se ta věc z místa a dětský střevíček se ocitl tam, kam patřil. S hlubokým vydechnutím přišel muž náhle

na to, že v nahromaděné obrazové galerii jeho duše neleží ten dětský střevíček nejspodněji, nepatří k prastarému vlastnictví, ale byl něčím úplně čerstvým a novým. Právě teď měl s tímto dítětem co dělat, právě teď, tak se mu zdálo, viděl kolem sebe proběhnout ten střevíček.

A teď to jedním rázem měl. Ano, ach ano, to bylo ono, tady stálo to dítě, k němuž patřil ten střevíček, bylo útržkem snu, který se spisovateli zdál minulou noc. Můj Bože, jak může člověk takhle na něco zapomenout? Probudil se uprostřed noci, obšťastněný i otřesený tajuplnou silou svého snu, probudil se a měl pocit, že zažil něco důležitého, nádherného — a pak zakrátko zase usnul a hodinka ranního spánku stačila ten nádherný zážitek zase vymazat, takže na něj začal myslet teprve v téhle vteřině, probuzený letným pohledem na dětskou nožku. Tak prchavé, tak pomíjivé, tak dočista vydané všanc náhodě jsou nejhlubší, nejpodivuhodnější zážitky naší duše! A hle, ani teď se mu nepodařilo vybavit si celý ten noční sen. Nalézal jen jednotlivé obrazy, zčásti bez souvislosti, některé čerstvé a plné životního lesku, jiné již šedé a zaprášené, jiné právě se rozplývající. A jaký to přitom byl krásný, hluboký, oduševnělý sen! Jak mu v noci při tom prvním probuzení tlouklo srdce, plné úchvatu a úzkosti jako o svátcích za jeho dětství! Jaký ho provanul živý pocit, že v tomto snu prožil něco nádherného, důležitého, nezapomenutelného, trvalého! A nyní, o několik hodin později, zbýval tu právě už jen tento zlomeček, těch několik už odváťých obrázků, tato slabá ozvěna v srdci — vše ostatní bylo ztraceno, bylo to tam, bylo bez života!

Tak jako tak, to málo teď bylo zachráněno. Spisovatel se ihned rozhodl, že dá v paměti dohromady vše, co ze snu ještě zbylo, a že všechno napíše, tak věrně a přesně, jak jen možno. Ihned vytáhl z kapsy zápisník a dělal si v bodech první poznámky, aby pokud možno znovu našel stavbu a obrysy celého snu, jeho kostru. Ale ani to se mu nepodařilo. Ani začátek, ani konec snu nebyl jasný a o většině zlomků, které se mu nabízely, nevěděl, na které místo snového příběhu patří. Ne, musí začít jinak. Musí především zachránit to, co bylo ještě dosažitelné, musí si pevně udržet těch pár pohaslých obrazů, především ten dětský střevíček, dříve než mu i ony odletí, tihle plaší, kouzelní ptáci.

Tak jako se hrobař pokouší vyčíst objevený nápis z prastarého kamene, vycházejí přitom z těch mála ještě rozeznatelných písmen nebo značek, tak se pokoušel číst náš člověk svůj sen tak, že skládal kousek po kousku.

Měl ve snu cosi společného s nějakou dívkou, se zvláště, snad vlastně ani ne hezkou, ale nějakým způsobem podivuhodnou dívkou, starou snad třináct nebo čtrnáct let, ale vzrůstem na svůj věk menší. V obličeji byla opálená. Její oči? Ne, ty neviděl. Její jméno? Neznal. Její vztah k němu, snícímu? Stop, byl tu ten hnědý střevíček! Viděl ho i s jeho dvojčetem, jak se pohybuje, viděl ho, jak tančí, dělá taneční kroky, kroky bostonu. Ó ano, teď už byl o kousek dál. Musel začít od začátku.

Tak tedy: tančil ve snu s nějakou kouzelnou, cizí, malou dívkou, s děckem s opáleným obličejem, v hnědých střevíčkách — nebylo na ní všechno hnědé? I vlasy? I oči? I šaty? Ne, to už nevěděl — dalo se to předpokládat,